

Куликова В. Г.,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ЗМІСТ СПОНУКАЛЬНОГО МОВЛЕННЕВОГО АКТУ ПОРАДИ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Стаття присвячена вивченню спонукального мовленнєвого акту поради у сучасній французькій мові. У ході роботи визначено комунікативно-прагматичний зміст поради, виявлено позамовні фактори, які впливають на його функціонування, встановлено умови успішності та причини виникнення додаткових семантико-стилістичних і прагматичних ознак, які накладаються в процесі спілкування на основне значення спонукального висловлювання.

Ключові слова: спонукальний мовленнєвий акт поради, прагматичні ознаки, позамовні фактори, мовленнєва поведінка комунікантів, французька мова.

Статья посвящена изучению побудительного речевого акта совета в современном французском языке. В ходе работы определено коммуникативно-прагматическое содержание совета, выявлены внеязыковые факторы, влияющие на его функционирование, описаны условия успешности и причины возникновения дополнительных семантико-стилистических и прагматических особенностей, которые накладываются в процессе общения на основное значение побудительного высказывания.

Ключевые слова: побудительный речевой акт совета, прагматические признаки, внеязыковые факторы, речевое поведение коммуникантов, французский язык.

The article focuses on the analysis of incentive speech act of suggestion in Modern French. The research performed results in the identification of suggestion's communicative and pragmatic content, in the definition of non-verbal factors which influence the functioning of incentive speech act, in the definition of the successful conditions and the reasons for additional semantic, stylistic and pragmatic characteristics that are imposed on the primary meaning of incentive acts.

Key words: incentive speech act of suggestion, pragmatic features, non-verbal factors, speech behaviour of communicants, the French language.

Людська діяльність, під якою розуміється практичне перетворення, духовно-пізнавально-практичне опанування дійсності, носить колективний характер [3, с. 71]. У ході спільної діяльності люди вдаються до мовної комунікації, адже мова слугує для передачі думок, почуттів, переживань, волі тощо і тим самим обслуговує різноманітні сфери людського буття. В процесі комунікації мовець намагається викликати у адресата певну реакцію, спонукати до виконання або невиконання якоїсь дії. Таким чином, мовленнєве спілкування існує, в основному, у формі мовленнєвого впливу, під яким і розуміється врегулювання людської діяльності засобом мовлення. Але чому в реальному житті, у повсякденному спілкуванні спонукання до дії іноді не розуміється, не завжди правильно здійснюється, або, взагалі, не виконується. Розпорядження, вимоги, прохання, поради неначе зависають у повітрі. Саме встановлення механізму породження, комунікативно-прагматичного змісту та умов успішності спонукального мовленнєвого акту поради і становить мету даної статті.

Дослідження спонукання, його ролі та закономірності вибору конкретних прагматичних типів у відповідності до цілей та завдань комунікації передбачає виявлення особливостей мовленнєвої діяльності людини, соціальних, міжособистісних, індивідуально-психологічних характеристик учасників спонукальної ситуації в конкретних обставинах перебігу комунікативного акту, що й зумовлює **актуальність** запропонованої роботи.

Цікавим, на наш погляд, з точки зору комунікативно-прагматичного аналізу, є мовленнєвий акт поради, який, ґрунтуючись на логічній аргументації, апелює до душевного стану людини, його почуттів. Мовленнєвий акт поради зумовлюється наміром мовця порадити співрозмовнику зробити певну дію, поводитися певним чином, стимулювати адресата до здійснення дії, пояснити йому її доречність та доцільність.

Ураховуючи загальну пресупозицію комунікантів щодо можливості дотримання поради, мовець спонукає співрозмовника до дії, виконання якої, на думку адресанта, є корисним та доцільним для адресата [1, с. 268]. Так, племінниця після смерті своєї тітки радить дядькові поїхати в інше місто і не залишатися наодинці:

Katharina avait insisté: «Tu ne devrais pas rester seul ici, oncle Théo. Viens avec nous à Lyon...» [5, с. 93].

Висловлюючи певну пораду, мовець переконалий, що виконання дії буде на користь та в інтересах адресата. Крім того, мовець значною мірою певен у своїй правоті, у корисності запропонованої дії і припускає, що, на місці виконавця, він би сам виконав ту дію, про яку йдеться.

Даючи пораду, мовець думає або певен, що адресат знаходиться у ситуації вибору рішення відносно своєї майбутньої дії, має сумнів у її доцільності, або не знає способів вирішення проблеми, розв'язання якої, навпаки, знає мовець. Проте, остаточне рішення про виконання/невиконання поради адресат має прийняти сам. Так, тітонька вважає свою пораду племінниці найдоцільнішою у ситуації, що склалася – племінниця має коханця і дуже переживає через те, що не може з ним жити і не бачить виходу з цього важкого для неї становища:

– [...] si vous pouvez, vous devriez quitter la France, en tout cas Paris. Je ne vous vois pas, l'un et l'autre, courant tous les deux jours dans vos foyers respectifs, invitant à tour de rôle les enfants de l'un ou de l'autre à coucher ou pour le week-end, comme ils font tous [7, с. 238].

Порада, як і інші спонукальні акти, виникає внаслідок реакції на ініціативу слухача, який сам звертається до мовця з проханням дати йому певну пораду або ж зумовлюється певною поведінкою людини. Якщо мовець невдоволений поведінкою, дією адресата, його порада набуває емоційно-стилістичних відтінків роздратованості, гніву. Наприклад, клієнтка готелю, яка роздратована тим, що її потурбувала адміністратор:

– *Mais pourquoi vous adressez-vous à moi?*
 – *Parce qu'à son numéro je n'ai pas de réponse.*
 – *Allez frappez à sa porte. Il a sans doute retiré la prise du téléphone. En voilà une affaire! Ne peut-on pas le laisser dormir à sa guise?* [5, с. 267].

Як зазначає Н. Ф. Гладуш, «поради характеризуються високим ступенем мотиваційно-вольової насиченості...» [2, с. 117], оскільки мовець вдається до пояснень, мотивації і, тим самим, прагне переконати, умовити співрозмовника виконати дію.

Рішення адресатом скористатися/не скористатися порадою значною мірою залежить від компетентності та авторитетності особи, яка дає раду. Пріоритетність того, хто дає раду, повинна бути статусно або ситуативно зумовлена. Іноді мовцю треба додати певних зусиль, аби переконати адресата у корисності поради. Так, мати, яка дає доньці раду, вдається до пояснення, напучування:

Rosé s'assied près d'elle, lui prend la main.

– *Quelqu'un t'a blessée?... C'est Alain?*

– *Cela fait trois jours qu'il ne m'a pas téléphoné.*

– *Eh bien, appelle-le! Il a peut-être eu un empêchement.*

– *C'est à lui de le faire, pas à moi.*

Rose s'énerve:

– *A quoi joues-tu, Sophie? Quand on aime, on ne fait pas tant d'histoires* [7, с. 114].

Інколи, мовець, який ураховує можливу відмову адресата від здійснення поради, вдається до певних хитрощів. Наприклад, жінка, яка висловлює раду на користь адресата і, ураховуючи його небажання виконувати дію, удається до розпорядження, від якого адресат у силу свого підлеглого становища (працівник на фермі мовця) не відмовиться:

– *Vous ne pensez pas que vous devriez aller vous faire soigner? lui avait-elle demandé, deux ou trois jours après son arrivée.... Il y a l'École de Santé le meilleur hôpital pour blessés de la face. Il faut que vous y alliez. Votre voyage sera doublement utile. Vous en profiterez pour livrer à nos clients leurs coupons de soie* [5, с. 40].

Розрізняють інституалізовані (соціально закріплені: поради лікаря, юриста, психолога) та неінституалізовані поради [4, с. 167]. Доцільність інституалізованої поради, яка базується на професійних знаннях адресанта, не викликає в адресата сумніву, і мовець може розраховувати на позитивний результат даного мовленнєвого акту, хоча, все ж таки, остаточне рішення щодо виконання дії залишається за адресатом. Наприклад, рада лікаря хворій щодо дотримання спеціальної дієти, виконання якої залежить цілком від хворої клієнтки, або порада духовної особи:

Il y avait les fameux conseils des confesseurs qui disaient à une femme éplorée: «Non, vous n'avez pas le droit de dire à votre mari que vous l'avez trompé, vous n'avez pas le droit de mettre votre ménage en péril, songez à l'avenir de vos enfants! Si vous avouez, vous risquez une séparation, vous ne pouvez pas en arriver là à cause des enfants. Vous devez vous taire! – Mais, mon père, c'est un mensonge!

– *Eh bien, mentez!»* [6, с. 114].

Порада особи з вищим рольовим статусом може зумовлюватися уболіванням, турботою за адресата:

Le directeur lui dit:

– *L'incertitude vous tuera. Il faut en finir. Prévenez la police* [11, с. 98].

Неінституалізована порада тримається на життєвому досвіді, інтуїції, ситуативній обізнаності мовця. Такі поради вимагають певних доказів, переконань, оскільки їх корисність та доцільність не завжди очевидні для адресата, наприклад, рада брата своїй сестрі залишити маленьке місто і повернутися до Парижа:

– *Qu'est-ce que tu comptes faire maintenant? demanda-t-il.*

Françoise regarda la trajectoire de la pierre dans le ciel, abaissa les yeux et murmura:

– *A quel point de vue?*

– *Tu n'as pas l'intention de t'enterrer ici, tout de même, tu vas rentrer à Paris...* [12, с. 29].

Виконання поради мовця з вищим рольовим статусом в умовах неофіційного спілкування зумовлено ситуативною доречністю, необхідністю, корисністю поради. Наприклад, рада викладача студентці продовжити навчання:

– *Mais vous allez, j'espère, reprendre vos cours aux Langues O, à la rentrée!*

– *Bien sûr! dit Françoise.*

– *De toute manière, il faudra que vous redoubriez votre première année, dit Alexandre Kozlov* [12, с. 13].

До поради вдається комунікант з вищим соціальним статусом, наприклад, батько – сину:

– *Tu sais, papa, dit Laurent, on a discuté tout à l'heure avec Daniel: le bac pour nous deux, c'est cuit!*

– *Eh bien! vous le repasserez en octobre! Dit M. Sauvelot.*

– *Il n'y a pas de session en octobre! Ces salauds l'ont supprimée! Ils ne savent plus ce qu'ils font! Ca change tous les ans!*

– *Alors, vous redoublez!* [12, с. 107].

Порада виникає і в ситуації симетричних стосунків комунікантів:

C'est une collègue de la bibliothèque qui le lui fait remarquer:

– *Qu'est-ce qui vous rend si sombre, Rosé, un problème à la maison? Rosé sursaute:*

– *Non, tout le monde va bien...*

Eliane, un peu plus âgée qu'elle, généralement de bon conseil, sourit:

– *Alors, un problème conjugal! Ne m'en veuillez pas de vous dire ça: mais tous les couples traversent des crises, une petite tromperie de temps à autre... Il ne faut pas tout détruire pour autant... Laissez passer l'orage, prenez de la*

distance, voyage... En votre absence, je suis capable de prendre ici le relais; allez donc faire un tour ailleurs... [3, с. 218].

До поради вдається і мовець з нижчим соціальним статусом. В такому випадку спілкування відбувається в неофіційних умовах і комуніканти добре знають один одного, наприклад порада сина батькові:

– [...] *Je peux descendre à douze mais faudrait que je fasse régler le carburateur!*

– *Ou que tu changes de voiture!*

– *Pas tout de suite* [8, с. 28].

Реальне спілкування, особливості конкретного контексту зумовлюють появу більш деталізованих прагматичних різновидів поради, які відрізняються відтінками інтенціонального змісту.

Так, мовленнєвий акт поради набуває значення вимоги, якщо він висловлюється мовцем з вищим соціальним статусом:

– *Dans quel hôtel es-tu descendu? demanda Philippe [...].*

– *Un hôtel? Tu rigoles! Je me suis installé à la gare, dans la salle d'attente. Philippe haussa les épaules:*

– *Tout cela est absurde! Tu vas prendre une chambre dans un hôtel convenable et je t'enverrai un mandat télégraphique pour te dépanner.*

– *Mais c'est contraire au règlement, papa! Nous devons nous débrouiller pour gagner en travaillant l'argent dont nous avons besoin pendant le voyage. Autrement ce serait trop facile* [12, с. 18].

За певних обставин порада набуває значення наказу, якщо адресат не бажає виконувати дію, або його поведінка, зумовлена психологічним станом, з точки зору мовця, є недоцільною. Така поведінка дратує мовця і, треба додати, що у більшості випадків, мовець уживає пораду-наказ під впливом власних емоцій: обурення, гніву, люті. Крім того, у реалізації цієї поради зацікавлений, насамперед, сам мовець.

– *Alors, tu as trouvé une solution?*

– *Il n'y en a pas. Je te l'ai dit cent fois mais tu ne veux pas m'écouter.*

– *Mais qui c'est ce type? Dieu le Père? Un trafiquant? Un flic? Quoi?*

– *Il gère les plus grosses boîtes de nuit de Dijon.*

– *Ca tu me l'as déjà dit! Et alors?*

Elle crie maintenant. Richard répond d'une voix calme, ou plutôt épuisée.

– *Il connaît du monde. Plus exactement l'autre monde. On ne peut pas lutter.*

– *L'autre monde! Tu te crois où? Dans un film? Mais arrête de te complaire dans cette lâcheté! Secoue-toi, ce ne sont que des menaces, et lancées sous le coup de la douleur en plus!* [8, с. 40].

Бажання мовця звернути увагу адресата на стан справ, які можуть нести потенційну загрозу не лише адресату, але і його оточенню, і, власне, мовцю, і тим самим запобігти недоцільним або небезпечним діям зумовлює виникнення поради-застереження. Так, жінка надає пораду чоловікові, який потрапив у скрутне становище і поставив своє життя та життя своєї родини під загрозу. Можлива відмова адресата, яка передбачається мовцем, накладає на спонукання відтінок вимоги:

– *A présent, vous allez m'écouter, me dit Catherine, en m'agrippant par le peignoir et en me secouant. Vous allez laisser tomber cette histoire de laboratoire qui ne vous concerne pas, et vous occuper de vos propres affaires. J'en ai par-dessus la tête de vous courir après! Vous allez déménager pour que M.X perde votre trace et vous prendrez un appartement plus grand pour nous quatre* [10, с. 147].

Порада може набувати й значення прохання або пропозиції:

– *Faut que j'y aille, maman!*

– *Ton père se rase, il ne va plus tarder. Finis donc ton café au lait, et essuie-toi, ça dégouline!*

Léo avale une gorgée tiède et se beurre une dernière tartine [8, с. 25].

Досить часто трапляються випадки, коли порада, яка надається за ініціативою мовця, викликає негативну реакцію виконавця (обурення, роздратованість, злість). Це пов'язано з тим, що людям не завжди подобається, коли їм дають поради, особливо якщо ці поради надаються некомпетентними, на думку мовця, людьми, або якщо вони недоречні, безпідставні або занадто надокучливі:

Tiens, voilà madame Béraudias qui vient faire mon ménage et m'apporter mon repas. C'est une vieille femme trop bavarde qui me casse les oreilles. Parfois, j'ai envie de lui dire de se taire.

– *Bonjour, monsieur Bahurel, comment allez-vous aujourd'hui? J'espère que vous n'allez pas sortir, au moins. Ce serait pour attraper du mal* [9, с. 86].

Порада мовця може спрямовуватися й на користь третьої особи. Дівчина зізнається у тому, що говорила, аби чоловік матері одружився на Катарині, яка жила у них вдома. Незабаром мати покінчила життя самогубством, і її дочка карається з цього. Молодий чоловік радить їй не говорити про це Катарині:

Elle s'accusait devant moi d'en avoir parlé à sa mère.

– *C'était une faute, me dit-elle. Pire qu'une faute.*

– *Katharina le sait? avais-je aussitôt demandé.*

– *Je ne lui en ai jamais parlé.*

– *Il ne faut pas le lui dire. Elle n'y est pour rien, et puis, maintenant c'est trop tard. Le mal a été fait* [5, с. 115].

Таким чином, мовленнєвий акт поради зумовлюється наміром мовця спонукати співрозмовника поводитися певним чином, зробити яку-небудь дію, яка, на думку адресанта, є корисною та доцільною для адресата. Висловлюючи певну пораду, мовець значною мірою певен у своїй правоті, у корисності запропонованої дії і припускає, що, на місці слухача, він би сам виконав ту дію, про яку йдеться. Проте остаточне рішення про виконання поради залишається за адресатом, що є характерним для всіх некатегоричних типів спонукання, до яких відноситься і мовленнєвий акт поради. Висловлюючи пораду, мовець повинен бути впевненим у

правомірності та доречності свого волевиявлення, оскільки недоречно, безпідставно або занадто надокучлива порада може викликати негативну реакцію виконавця (обурення, роздратованість, злість) або навіть вплинути на подальші стосунки комунікантів.

Дотримання/недотримання адресатом поради в значній мірі залежить від компетентності та авторитетності особи, яка дає пораду. Авторитетність того, хто дає пораду, повинна бути статусно або ситуативно обумовлена.

Література:

1. Вежбицка А. Речевые акты / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс. – 1985. – Вып. XVI: Лингвистическая прагматика. – С. 251-275.
2. Гладуш Н. Ф. / Н. Ф. Гладуш. – Повествовательные директивы в современном английском языке: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1985. – 205 с.
3. Семенов В. Г. Императивы практического духа / В. Г. Семенов // Императивы человечности. – К. : Лыбидь, 1990. – С. 71-92.
4. Шеловских Т. И. Речевой акт совета: факторы прагматической вариативности интенционального содержания / Т. И. Шеловских // Современные прагмалингвистические исследования романских, германских и русского языков: Сб. науч. тр. – Воронеж : Воронежск. гос. ун-т. – 1996. – С. 164-170.
5. Avril N. Le roman d'un inconnu. – P. : Bernard Grasset, 2008. – 285 p.
6. Chapsal M. La jalousie. – P. : Fayard, 2004. – 237 p.
7. Chapsal M. Le foulard bleu. – P. : Fayard, 2006. – 350 p.
8. Daniel St. Mensonge mortel. – P. : Rageot-Editeur, 2007. – 151 p.
9. Georges G. Gratte-tonsure // Par-delà montagne. – Coralli, 2006. – P. 75-92.
10. Murail M.-A. Rendez-vous avec M.X. – P. : Médium, 2008. – 268 p.
11. Troyat H. Vue imprenable // Le carnet vert et autres nouvelles. – Editions du Progrès, 2004. – P. 89-99.
12. Troyat H. Les Eygletières. La faim des lionceaux. – M. : Ecole supérieure, 1980. – 168 p.